

Котова Інна Миколаївна

ст.наук.співробітник

Науково-дослідної частини

Одеський державний економічний університет

СТРАТЕГІЯ ВИХОДУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ З КРИЗИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Вступ. Досвід кінця ХХ ст. довів, що чи не найзагрозливішим явищем для світової фінансової системи є економічні кризи. Кризи 90-х мали значний спустошуючий та дестабілізуючий ефект тим більше, що були дещо несподіваними для науковців. Сьогодні вже існують прогнози щодо можливих наступних криз. Враховуючи такі реалії сьогодення, вивчення шляхів поширення криз, їх наслідків та розробка методів запобігання стають вкрай важливими й необхідними.

Мета статті - дослідження теоретико-практичного змісту функціонального підходу до аналізу передумов економічної кризи та напрямів і шляхів виходу з неї на прикладі Одеської області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією із закономірностей ринкової економіки є циклічність економічних процесів та періодично виникаючі кризи. Циклічну динаміку розвитку суспільства досліджували Н. Кондратьєв, Й.Шумпетер, С.Кузнець, Ю.Яковець, С.Глазьев, які встановили закономірності соціально-економічного поступу країни з урахуванням внутрішньої циклічності будь-якої системи та її адаптації до змін у навколишньому середовищі.

Криза в перекладі з латинської “crisis” – це злам, небезпечний стан [1, с.286]. Відомі дослідники з питань економічної теорії В.О.Рибалкін, М.О.Хмелевський, Т.І.Віленко, А.Г.Прохоренко дають визначення кризи як основної фази, “що формує і визначає особливості й тривалість економічного циклу” [2, с.262]. В економічній енциклопедії підкреслюється, що економічна

криза – це “глибокий розлад економічної системи, спосіб тимчасового вирішення її суперечностей. Оскільки основними елементами економічної системи є продуктивні сили, техніко-економічні відносини, організаційно-економічні відносини, економічна власність (виробничі відносини) і господарський механізм, то економічна криза означає глибокий розлад кожної з цих підсистем” [3, с.132]. Розвиток соціально-економічних процесів відбувається на засаді еволюції науково-технічного прогресу як періодична зміна довгих хвиль нововведень (цикли М.Д.Кондратьєва) [4] і тих змін, що відбуваються в середині кожної такої хвилі на всіх рівнях розвитку суспільства. Тож ігнорування законів еволюції суспільства може призвести до негативних результатів еволюційного розвитку економіки країни.

У кожній країні економічні кризи мають свої специфічні причини. Так, в Україні ще в 2004 році директор інституту трансформації суспільства Олег Соскін в аналітичних матеріалах висловлював тезу про те, що в Україні відбувається наростання енергетичної, валютно-фінансової, соціально-демографічної та продовольчої кризи. Вже тоді він говорив про початок відкритої фази системної економічної кризи і називав ознаки цього процесу: підвищення рівня інфляції; зменшування чистих міжнародних резервів НБУ; збільшення обсягів державного боргу; на межі банкрутства опинився Пенсійний фонд України; ріст цін на енергетичному ринку; карколомне збільшення грошової маси; велика кількість збиткових підприємств [5, с. 16].

Сьогодні наша країна, як і весь світ, опинилася у тенетах економічної кризи. Відомий спеціаліст в галузі економічної теорії М.Зверяков в інтерв'ю “Київському телеграфу” підкреслює, що “поскольку начало нынешнего мирового кризиса датируется декабрем 2007 года, т.е. временем начала падения промышленного производства в США (в Западной Европе и Японии кризис проявился позднее – в первые месяцы 2008 года, а у нас – лишь в сентябре 2008-го), то выходит, что он длится максимум уже полтора года” [6].

Виклад основного матеріалу. Перші симптоми економічної кризи в Україні почали проявлятися на кінець вересня – початок жовтня 2008 року.

Негативні прояви істотно визначились у сфері банківських послуг. Визначилось це у зупинці банками видавання кредитів як населенню, так і всім особам підприємницької діяльності. Немоżliвість видачі банками нових кредитів та нестабільна політична складова викликали у населення паніку про неплатоспроможність або банкрутство банків. Дане явище призвело до відтоку депозитних вкладів та зупинці інвестицій як внутрішніх, так і зовнішніх. Як наслідок – відбулась зупинка (або повна зупинка) окремих областей економіки, у першу чергу, в тих галузях, які існують за рахунок кредитів (будівництво, металургійна та видобувна промисловості). В аналітичній записці Президенту в січні 2009 року колишній міністр фінансів В.Пинзеник назвав економічну ситуацію в Україні вкрай загрозливою. Більш того, він вважає її найгіршою в світі [7]. Ще в жовтні 2008 року вперше ми побачили падіння ВП (- 2,1% до жовтня 2007 р.), в листопаді воно вже склало 14,4%, а падіння промисловості – посилювалось з 19,8% у жовтні до 28,5% у листопаді 2008 року.

Щоб приборкати ці негативні процеси, Президент В. Ющенко видав указ “Про невідкладні заходи з посилення фінансово-бюджетної дисципліни та мінімізації негативного впливу світової фінансової кризи на економіку України”, а парламент схвалив закон “Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України”, спрямовані на стабілізацію внутрішньоекономічної ситуації. Уряд на своєму засіданні 3 грудня 2008 року затвердив “План заходів із зменшення негативного сальдо у зовнішній торгівлі”, що передбачає низку заходів, спрямованих на скорочення частки імпорту у зовнішній торгівлі України. Зокрема, посилюватиметься контроль на внутрішньому ринку, щоб не допустити імпортування низькоякісної сировини та продуктів [8].

З Міжнародного валютного фонду Україні виділено приблизно 16,4 мільярда доларів і вже отримано перші транші. Аналіз ліквідності вітчизняної банківської системи свідчить про те, що вжиті Національним банком України заходи щодо упередження кризових явищ у банківській системі сприяли

зменшенню темпів щоденного відпливу коштів з банків і забезпечили платоспроможність та своєчасність розрахунків банківської системи в цілому. З метою закріплення позитивних тенденцій у діяльності банків та забезпечення їхньої подальшої стабільної роботи правління НБУ 4 грудня 2008 року прийняло постанову №413, якою продовжено комплекс заходів, започаткованих постановою № 319 від 11 жовтня 2008 року. Національний банк повідомив, що спостерігається вирівнювання готівкового валютного ринку, яке супроводжується суттєвим збільшенням пропозиції валюти населенню. Так, 3 грудня 2008 року, вперше за останні місяці фізичні особи продали більше іноземної готівки, ніж придбали її у банківських установах. За оперативними даними, зазначене перевищення становило 15,6 млн. дол. США [9].

За думкою Л.Яремко, основними центрами опору фінансово-економічної кризи повинні стати регіони [10]. Дійсно, у світі та й в Україні чітко проглядається тенденція регіоналізації суспільно-економічних процесів. Реально склалася і діє регіональна економічна система. Її можна представити як сукупність інститутів, механізмів функціонування, регулювання та розвитку економічних процесів в межах певної території, спрямованих на забезпечення потреб регіональної громади. І останнє – регіональна економіка об'єктивно виявляє вищі ефекти суспільного господарювання, що дає підстави говорити про такі “переваги регіонів” – продуктивніше використання місцевих ресурсів, кращі можливості для нарощування соціального капіталу, більш тісний контакт і взаємодія місцевої влади та підприємництва, можливість кращого задоволення потреб територіальної громади.

Для дослідження економічної кризи в Одеській області була проаналізована діяльність основних регіоноутворюючих галузей. За статистичними даними до них належать галузі переробної промисловості, агропромислового комплексу та сфери послуг (торгівля, зв'язок). Значний внесок (36,4%) у формуванні прибутку області належить підприємствам промисловості. Підприємства більшості видів промислової діяльності у січні–

вересні 2008 р. отримали більші обсяги прибутку, ніж у січні–вересні 2007 р. [11, с. 3].

Аналіз статистичних даних за вересень –жовтень свідчить про відсутність спаду в більшості сфер виробництва. Та листопад місяць 2008р. вже продемонстрував перше падіння виробництва у промисловості (рис. 1).

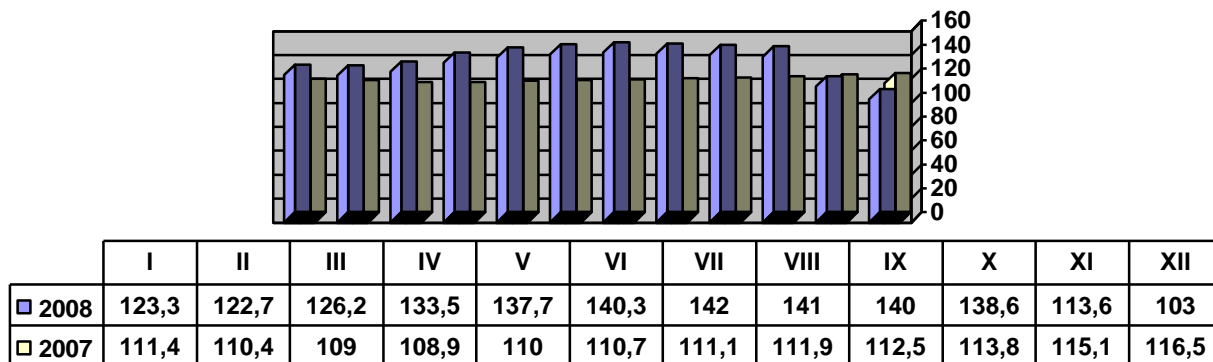

Рис. 1. Зміни обсягів промислового виробництва

(наростаючим підсумком у % до відповідного періоду попереднього року щомісячно)

Якщо проаналізувати статистичні дані по окремим районам Одеської області, зниження обсягів промислової продукції відбулось практично у всіх 26 районах. Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) у відпускних цінах підприємств (без ПДВ та акцизу) за 2008р. складає від 0 до 1,5 % до всієї реалізованої продукції (табл. 1). Характерно, що тільки в Овідіопольському та Комінтернівському районах цей показник більше одиниці – відповідно 1,5 та 1,4 %. До того ж, по двох районах (Іванівському та Миколаївському) статистичні дані відсутні взагалі.

Таблиця 1

Обсяг реалізованої продукції районами Одеської області

(розраховано за даними [11])

№	Адміністративні райони	Обсяг, %
1.	Ананьївський	0,0
2.	Арцизький	0,2
3.	Балтський	0,7
4.	Білгород-Дністровський	0,9
5.	Біляївський	0,2

6.	Березівський	0,0
7.	Болградський	0,1
8.	Великомихайлівський	0,0
9.	Іванівський	Дані відсутні
10.	Ізмаїльський	0,2
11.	Кілійський	0,2
12.	Кодимський	0,0
13.	Комінтернівський	1,5
14.	Кодимський	0,0
15.	Красноокнянський	0,0
16.	Любашівський	0,1
17.	Миколаївський	Дані відсутні
18.	Овідіопольський	1,4
19.	Роздільнянський	0,4
20.	Рінійський	0,0
21.	Савранський	0,0
22.	Саратський	0,1
23.	Тарутинський	0,2
24.	Татарбунарський	0,1
25.	Фрунзівський	0,0
26.	Ширяєвський	0,1

Обсяги виконаних будівельних робіт за 2008 р. (січень-жовтень) скоротилися на 12,2 %. На підприємствах металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів обсяги виробництва у січні–жовтні 2008р. проти січня–жовтня 2007 року зменшились на 4,8%.

За 2008 р. відбулося зниження темпів росту обсягів продукції в таких важливих галузях, як:

- ✓ виробництво меблів та обробка деревини – на 10,2 %,
- ✓ текстильне виробництво – на 11,5 %,
- ✓ виробництво харчових продуктів – на 19,9 %.

Цікава ситуація склалась в агропромисловому комплексі. Сприятливі погодні умови 2008 року обумовили високі врожаї сільськогосподарських культур. В Одеській області, як і в Україні в цілому, отримано високий врожай зерна – на 31 жовтня 2008 р. 3,8 млн. т. Наша область взагалі займає перше місце по виробництву зерна і в середньому, в урожайні роки, вирощує 3 млн. т. Тобто в 2008 році зібрано майже на 30 % більше збіжжя. Парадоксально, що в такій ситуації у тваринництві не спостерігається активного розвитку, а навпаки – у виробництві м'яса (за винятком курятини) спостерігається спад. Це обумовлено тим, що практично винищено поголів'я великої рогатої худоби, не відбудовано свинарство, кролівництво та інші виробництва.

За 2008 рік в Одеській області знизилось:

- поголів'я великої рогатої худоби в усіх категоріях господарств на 17,4 %;
- свиней – на 26 %;
- надої молока - на 21,3 %,
- продаж молока та молочних продуктів скорочено підприємствами у 21 районів і найістотніше у Фрунзівському, Комінтернівському і Савранському (на 52,0–41,5%).

Отже, відсутність внутрішнього споживача та неможливість експорту зерна, згідно відповідним цінам на світовому ринку, призвело до їх накопичення у країні. А це дає широку можливість розвивати тваринництво та знизити ціни на кінцевий продукт.

Без заходів щодо стабілізації тваринництва в Україні й надалі будуть кризові ситуації на зерновому ринку. Оскільки зерновий ринок вносить значний вклад в економіку України (його частка у ВВП становить приблизно 3 %, що відповідає рівню таких галузей, як будівництво та добувна промисловість), тому кризи на цьому ринку значно впливають на стан економіки держави.

У 2008 році імпорт м'яса в Одеській області було збільшено майже у 14 разів у порівнянні з минулим роком.

Ситуація у промисловості та сільському господарстві не могла не вплинути на таку важливу для області сферу діяльності, як торгівля.

Зовнішня торгівля регіону за 2008 рік характеризувалась негативним сальдо в розмірі 2954,2 млн.дол. Для порівняння, у 2007 році воно теж було негативним, але становило тільки 875,8 млн. грн.

Одеська область має два провідні міжгалузеві комплекси – морегосподарський і транспортний. Враховуючи приморську специфіку нашої області, вагомим показником розвитку економіки виступає морський вантажообіг. В Одеському порту майже $\frac{2}{3}$ вантажообігу складає перевалка нафти і нафтопродуктів. Один з основних вантажів практично всіх портів області – чорні метали. Із зменшенням попиту названої сировини для промисловості, вітчизняний торговельний флот зменшив перевезення вантажів на 24,6%, у закордонному плаванні – на 21,7%.

Слід зазначити, що підприємства морегосподарського комплексу Одеської області мають загальнодержавне значення, бо вони обслуговують національні зовнішньоторговельні інтереси країни і мають статус організацій стратегічного значення. Крім цього, торговельні порти функціонують як важливі ланки міжнародних транспортних коридорів, які проходять через територію країни, і, тим самим, забезпечують ім'я України як транзитної країни. Таким чином, економічна криза, що проявляється в Одеській області, має наслідки у сусідніх областях і країнах.

В цій ситуації доцільно визначити причини, які сприяли виникненню економічного кризи в Україні. На нашу думку цими причинами виступають:

- нестабільна ситуація в політиці держави;
- низький рівень економічних знань та творчих підходів у рішенні нетрадиційних ситуацій.

Аналізуючи ці істотні причини формування кризи, ми можемо запропонувати декілька заходів, спрямованих на стабілізацію економіки та вихід із кризового стану на самому початку його формування.

По-перше – це політична стабілізація не тільки на державному, а й на регіональному рівні. По-друге – утворення умов “спокою” у сфері банківських послуг, що включає прийняття конкретних програм по залученню внутрішніх

вкладників до банківських структур. По-третє – створення програми розвитку тих галузей виробництва, які перші були втягнуті до економічної кризи, особливо будівництво.

Висновки. Одеська область – це регіон з унікальним географічним, економічним та культурним потенціалом. Одещина завжди була активним і діючим діловим центром, що має потужний господарський комплекс та досвід міжрегіональної та міжнародної співпраці. Регіон відомий у світі як здоровниця та скарбниця наукових і національно-культурних здобутків. Але незважаючи на такі переваги, Одеську область все ж таки торкнулася світова економічна криза. Докладне дослідження економічної кризи сприятиме мінімізації її наслідків, а знаходження шляхів виходу з кризи обумовить перспективні напрямки соціально-економічного розвитку регіону. Дослідження господарського комплексу Одеської області свідчить, що регіон, починаючи з листопада 2008 року розпочав відчувати наслідки світової економічної кризи. Найсуттєвіше вони позначились на існуванні будівельної, металургійної, деревообробної, текстильної та харчової галузях. Класичною передумовою економічної кризи виступає анархія виробництва та перевиробництво товарів, що простежується в області (як і в Україні) в агропромисловому комплексі, безпосередньо у рослинництві. Розглянуто причини економічної кризи та запропоновані головні напрямки виходу з цієї кризи.

Велика кількість вузів та науково-дослідницьких установ в регіоні обумовлює можливість розвитку сучасних науково-інноваційних, енергозощаджуючих та екологічно безпечних технологій. Історично сформований медично-оздоровчий потенціал та система санаторно-курортного лікування обумовлюють значені перспективи розвитку та відновлення рекреаційних закладів регіону.

Отже, Одеська область має перспективний економічний розвиток галузей різних видів господарської діяльності. Одещина, як провідний регіон України, може стати зразком суспільно-політичної стабільності, сприятливого

бізнесового середовища, активного міжнародного співробітництва та відкритої влади.

.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Генеза ринкової економіки. Навчальний словник-довідник / За ред. Г.І.Баштаніна і В.С.Іфтемічука. – К.: «Магнолія плюс», 2004. – 688с.
2. Основи економічної теорії: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / В.О.Рибалкін, М.О.Хмелевський, Т.І.Віленко, А.Г.Прохоренко та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 352 с.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.2. / Редкол.: - С.В.Мочерний та ін. – К.: Видавничий центр «Акадкмія», 2001. – 848с.
4. Кондратьев Н.Т. Больших циклы конъюнктуры и теория предвидения. – М.: Экономика, 2002. – 371 с.
5. Соскін О. Економіка України наближається до системної кризи ?! // Економічний часопис – XXI. Науковий журнал. - №10. – 2004. – С.16-17.
6. Зверяков М. Интервью “Київському телеграфу” 28 августа – 3 сентября 2009, №35.
7. Пинзеник В. Аналітична записка Президенту // Економіст. - №1. – 2009. – С.21-27.
8. Урядовий кур’єр. - № 230. – 6 грудня 2008.
9. Урядовий кур’єр. - № 231. – 9 грудня 2008.
10. Яремко Л. Регіон як основна ланка протистояння фінансово-економічної кризи // Економіст - №6. – 2009. – С. 36-38.
11. Стоянова Т. В. Шляхи розвитку економіки Одещини. Економічна доповідь – Одеса: Головне управління статистики, 2008. – 51 с.
12. Статистичний бюлетень. Економічне і соціальне становище Одеської області за січень-жовтень 2008 р. / Т. В. Копилова. – Одеса: Головне управління статистики в Одеській області, 2008. – 15 с.